

Starohraběnka Elisabeth Salm-Reifferscheidt, rozená Fürstenberg, a její vztah k předmětům ve svozu mobiliárního fondu zámku Budkov

Lucie BLÁHOVÁ, Jana PETROVÁ

ANOTACE: Starohraběnka Elisabeth Salm-Reifferscheidt byla představitelkou první generace budkovské větve rodu Salm-Reifferscheidt. Tato nová větev však již v následujícím pokolení vymřela. Starohraběnka i její syn Christian byli sběrateli uměleckých artefaktů a shromáždili pozoruhodnou sbírku. Identifikace některých z těchto předmětů napomohla k jejich umístění do salmovských soukromých obytných apartmánů na malém prohlídkovém okruhu státního zámku Rájec nad Svitavou, další pak doplňují interiérové instalace zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou a na hradě Pernštejn.

Německý hraběcí rod ze Salmu patří mezi velmi rozvětvené rodiny. Nejstarším předkem rodu byl Siegfried hrabě v Moselgau a Lucembursku, žijící na konci 10. století. Jméno Salm znamená losos, který je také základním erbovým znamením rodu. O několik generací později se rod rozdělil na dvě větve, Ober-Salm a Nieder-Salm. Větev dolních (Nieder-) Salmů v mužské linii vlastně již během středověku vymřela, ale spojila se s rodem pánů z Reifferscheidtu. Zakladatelem linie Salm-Reifferscheidt-Raitz byl starohrabě Anton,¹ který částečně sňatkem s hraběnkou Marií Annou Rafaelou z Roggendorfu a částečně koupí získal statky Rájec nad Svitavou a Blansko. Mladší syn jeho následovníka ve čtvrté generaci Karel Borromäus Hugo² založil novou větev rodu Salm-Reifferscheidt³ v Budkově na Třebíčsku na panství, které zdědil po svém strýci z matčiny strany.⁴ Nový budkovský pán starohrabě Karl Borromäus Hugo Salm-Reifferscheidt⁵ se dne 6. 5. 1905 na zámku v Lánech oženil s příslušnicí významného knížecího rodu Fürstenbergů Elisabeth Leontinou.⁶

Princezna Elisabeth, zvaná Essi, byla dcerou knížete Emila Egona Fürstenberga.⁷ Narodila se 31. 5. 1878 na zámku v Lánech a vyrůstala obklopená rodinou s bohatými kulturními zájmy.⁸ Jako vysoce urozená šlechtična se již od svých svobodných let angažovala v četných dobročinných a podpůrných spolcích, později i při akcích Červeného kříže. Byla činná zejména za 1. světové války, kdy se podílela na péči o raněné vojáky, kteří se léčili v lazaretech tehdejšího politického okresu Moravské Budějovice. V roce 1915 se Elisabeth stala předsedkyní výboru na pomoc italským uprchlíkům z Tyrolska a Přímoří. Za tuto činnost byla v roce 1916 vyznamenána čestným odznakem II. třídy za zásluhy o dobrovolnou sanitní službu. Podporovala dobročinné a misijní akce katolické církve doma i v zahraničí. Byla členkou šlechtické

1

■ Poznámky

1 (1728–1769).

2 Karel Borromäus – syn Hugo Karla Franze Salm-Reifferscheidta (1832–1890) a Elisabeth, roz. Liechtenstein (1832–1894).

3 MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti II*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0294-9. S. 197–199.

4 Poslední příslušník rodové sekundogenitury Rudolf Liechtenstein odkázal svůj majetek svým třem synovcům – Ferdinandu Kinskému Moravský Krumlov, Ferdinandu Trauttmansdorfovi Hostim a Karlu Borromäu Salm-Reifferscheidtovi Budkov.

5 Karel Borromäus Hugo Rudol Franz Xaver Ernst Hilarius zu Salm-Reifferscheidt-Raitz (12. 1. 1871 Vídeň-Hietzing – 29. 6. 1927 Vídeň).

Obr. 1. Svatební foto Elisabeth a Karla Salm-Reifferscheidt. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15882.

6 Elisabeth Leontina Fürstenberg – otec Emil Egon Maximilian Fridrich Karl Leopold Wilhelm Franz von Fürstenberg (1825–1899), matka Leontine Antonie Marie, roz. von Khevenhüller-Metsch (1843–1914).

7 Zakladatel královédvorské větve rodu, který panství Králův Dvůr zakoupil v roce 1860.

8 Její předek Karel Egon Fürstenberg (1729–1787) podporoval vzdělanost lidu, rozvoj věd a umění. Byl prezidentem Společnosti nauk a jejím velkým mecenášem.

Obr. 2. *Portrét Elisabeth Salm-Reifferscheidt*, 1888, akvarel. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR03749. (Foto: Veronika Skálová, 2015)

Obr. 3. *Carl Rudolf Huber, portrét Karla Salm-Reifferscheidt*, 1878, olej na plátně, 128 × 60 cm. Státní zámek Rájec nad Svitavou, inv. č. JR03047. (Foto: Veronika Skálová, 2015)

ho řádu Hvězdového kříže⁹ a ve 20. letech členkou Československé strany lidové.¹⁰

Rodové klima Fürstenbergů jistě z velké části podnítilo pozdější společenské a kulturní zájmy starohraběnky Elisabeth Salmové. Sama byla nadšenou amatérskou malířkou a během svého života shromáždila velkou kolekci různých uměleckořemeslných předmětů. Vedle toho vlastnila numismatickou a nejspíš také filatelistickou sbírku.¹¹

Umělecké a sběratelské záliby Elisabeth Salmové dokumentuje dochovaná rozsáhlá korespondence s knihkupci, obchodníky se starožitnostmi a klenotníky nebo přímo s umělci. Její zájem o úpravné prostředí šlechtického sídla odráží korespondence se zahradníky a dopisy svědčí i o její zálibě v myslivosti. Dochované domácí účty dokládají její snahu o účelné vedení domácnosti.¹² Zvláště po smrti svého manžela udržovala intenzivní styky s bývalým německým císařem Vilémem II.¹³ Část předmětů a zejména korespondence upomínající na toto přátelství byla Národní kulturní komisí podle zákona 137/46 Sb. vyříděna do archivu ministerstva vnitra.¹⁴ Toto přátelství trvalo až do starohraběnčiny smrti. Elisabeth Salm-Reifferscheidt zemřela v Římě dne 10. 3. 1939. Následně byla převezena do Budkova a pohřbena po boku svého muže starohraběte Karla do rodinné hrobky poblíž zámku.

Sbírka výtvarného umění

Podle dochovaných pramenů oba manžele spojovaly některé zájmy, např. lov, a sblížovala je rovněž záliba v kulturních aktivitách. Mezi obrazy, které starohraběnka zdědila po svém muži, byl například obraz Ludwiga Ferdinanda Schnorra von Carolsfeld *„Mefisto se zjevuje Faustovi“*¹⁵ z roku 1819, dochovaný dodnes jako sbírkový předmět v obrazárně Státního zámku Jaroměřice nad Rokytnou.¹⁶ Tento obraz v roce 1838 zaznamenává Ernst Hawlik¹⁷ jako součást rájecké obrazárny. V roce 1959 byl odcizen ze zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou, ale pachatel byl dopaden a obraz se vrátil zpět.¹⁸ Na rubovém štítku, umístěném na rámu vlevo dole, je vlastnický přípis: Gräfin Bombelles geb. Altgräfin Salm. Původně patřil Elisabethině švagrové Marii Leopoldině, zemřelé v roce 1897.¹⁹ Původem salmovské jsou také některé další obrazy – pro potřeby

2

3

interiérových instalací a identifikaci svozových předmětů velmi žádaná vyobrazení místností. Zde se jedná o prostory salmovského zámku Blansko.²⁰ K zajímavým výtvarným dílům ve svazu Budkov patří také drobná lavírovaná perokresba²¹ s námětem obracení pohanů na křesťanskou víru sv. Františkem z Assisi. Jejím autorem je benátský malíř Giovanni Battista Tiepolo.²² Po smrti starohraběte Karla zůstaly Elisabeth portréty nejbližších příbuzných z rodu Salm-Reifferscheidt. Na dvou dětských podobiznách je zachycen přímo její manžel Karl Borromäus, na třetím obraze jeho prostřední sestra Elisabeth, provdaná hraběnka Mittrovská.²³ Portrét,²⁴ na němž je starohrabě zobrazen asi jako sedmiletý chlapec, namaloval rakouský malíř Carl Rudolf Huber²⁵ a párové podobizny²⁶ sourozenců z roku 1873 pocházejí z dílny rakouského malíře Eduarda Charlemonta.²⁷ Hodnotným dílem je i celofigurální podobizna²⁸ starohraběnčiny tchyně starohraběnky Elisabeth Salm-Reifferscheidt, roz. Liechtenstein. Tento portrét je připisován prvotřídnímu mnichovskému portrétistovi Franzu von Lenbachovi.²⁹ Zřejmě byl zamýšlen jako příprava pro velký re-

lozofická fakulta. Opera Universitatis Masarykianae Brunensis. Facultas philosophica), 2009, s. 739–753. ISBN 978-80-210-4972-7.

¹² SMUTNÝ, B., cit. v pozn. 10. S. 5–8.

¹³ Národní archiv (NA) Praha, SPS-dodatky, fond 1290/01, kart. 69, inv. č. 106.

¹⁴ 1) Papírová krabice s publikacemi, jejichž autorem nebo dedikátorem byl sám císař, a s korespondencí obou jmenovaných; 2) fotografie hraběnky Elisabeth Salm-Reifferscheidt z roku 1890; 3) dvě busty císaře Viléma z pálené hlíny, z doby exilu v Doornu.

¹⁵ Ludwig Ferdinand Schnorr von Carolsfeld (11. 10. 1788 – 13. 4. 1853), malíř a rytec německého romantismu.

¹⁶ Inv. č. JR5939.

¹⁷ HAWLIK, Ernst. *Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnenden Künste im Markgrathume Mähren: ein Werkchen für Einheimische und Fremde*. Brünn : [s. n.], 1838. Bez ISBN. S. 73.

¹⁸ NA Praha, SPS – dodatky, fond 1290/01, inv. č. 106, kart. 69.

¹⁹ TOMÁŠEK, P., cit. v pozn. 11.

²⁰ Inv. č. JR07410, JR07411.

²¹ Hnědě zbarvená perokresba na papíru, 12,5 × 9 cm, inv. č. JR07421.

²² Giovanni Battista Tiepolo (1696 Benátky – 1770 Madrid), benátský malíř pozdního baroka.

²³ 12. 10. 1867 – 19. 1. 1888.

²⁴ Inv. č. JR03047.

²⁵ Carl Rudolf Huber (15. 8. 1839 Walpersbach – 28. 8. 1896 Vídeň), rakouský malíř a grafik.

²⁶ Inv. č. JR03048 a JR03049.

²⁷ Eduard Charlemont (2. 8. 1848 Vídeň – 8. 2. 1906 Vídeň), rakouský malíř.

²⁸ Inv. č. JR07402.

²⁹ Franz von Lenbach (13. 12. 1836 Schrobenuhausen – 6. 5. 1904 Mnichov), od roku 1882 Ritter von Lenbach, německý malíř.

■ Poznámky

⁹ Nejvyšší rakouský a rakousko-uherský řád udělovaný ženám.

¹⁰ SMUTNÝ, Bohumír. *Rodový archiv Salm-Reifferscheidtů Budkov. (1790) 1810–1845. Inventář G 343*. Brno : Moravský zemský archiv, 2000. Bez ISBN. S. 5–8.

¹¹ TOMÁŠEK, Petr. Sběratel, umělecký historik a šlechtic Christian ze Salm-Reifferscheidt. In KROUPA, Jiří (ed.). *Orbis atrium. K jubileu Lubomíra Slavička*. Brno : Masarykova univerzita (= Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Fi-

4

5

Obr. 4. Ludwig Ferninand Schnorr von Carolsfeld, *Mefisto se zjevuje Faustovi*, olej na dřevě, 39 × 31 cm. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR05939. (Foto: Veronika Skálová, 2015)

Obr. 5. *Kapesní sluneční hodiny*, bronz, cizelování, průměr 7 cm. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR08109. (Foto: Veronika Skálová, 2015)

prezentativní portrét, o jehož případné existenci však zatím nevíme nic bližšího. Připsání portrétní skici Elisabeth Liechtensteinové Lenbachovi je možné na základě dalších portrétů kněžny Elisabeth a jejího syna Karla Borromäa (dnes ve vlastnictví Moravské galerie, Brno).³⁰ Také Elisabeth Fürstenbergová si z domova přivezla svůj dětský portrét. Je na něm zachycená v roce 1888 jako desetiletá dívka.³¹ Některé z výše zmíněných obrazů tvoří v současnosti instalační dominanty prohlídkové trasy na Státním zámku Rájec nad Svitavou.

Sbírky uměleckého řemesla

Starohraběnka Elisabeth Salm-Reifferscheidt za svého života shromáždila pozoruhodnou kolekci uměleckořemeslných předmětů – šperků, hodin, miniatur, skla, porcelánu, majoliky a fajánse, předmětů ze zlata a stříbra, emailů.³² O podobě sbírky nás informují za-

chované inventáře.³³ Seznamy jsou většinou psané rukou starohraběnky, v menší míře pak i na psacím stroji. Předměty většinou nejsou řazeny druhově, s výjimkou sbírek hodin a šperků alespoň z části popsaných ve zvláštních soupisech. K jednotlivým kusům si Elisabeth pečlivě zaznamenávala, od koho který kus dostala, a v případě, že věděla, kde byl předmět zakoupen, poznamenala si také jméno prodejce. Například manžel Karl jí koupil v Paříži dne 3. 7. 1916 za 800 korun tři emailové portréty poprsí krále Ludvíka XIV. a členů jeho rodiny. Předměty byly často velice osobního charakteru a úzce se týkaly členů rodiny a přátel hraběnky. Sbírka hodin obsahovala 16 předmětů ze zlata a emailu, 13 kusů pouze zlatých, 20 hodin ze stříbra, 7 kovových a také 3 hodiny sluneční. Vše ještě doplňoval soubor nejrůznějších součástí k hodinám. Ze sbírky hodin se dochovaly kapesní sluneční hodiny,³⁴ další hodiny byly zcizeny v roce 1987.³⁵ Ze sbírky šperků a emailů se ve svozu Budkov nic nedochovalo. Z numismatické sbírky se mezi sbírkovými předměty zachovalo několik medailí – olovená antická mince,³⁶ bronzové medaile³⁷ císaře Františka Josefa I. a bronzové medaile³⁸ knížat z Liechtensteina, Salma a Bombellese. I v rámci sbírky porcelánu a skla se Elisabeth snažila jednotlivé předměty při-

psat jejich dárčům. Vždy se snažila zaznamenat porcelánku, která daný kus vyrobila, a v případě, že se jí nepodařilo značku identifikovat, alespoň si ji překreslila. V seznamu porcelánu je zajímavý zelený porcelánový kávový servis s malbou květin v bílém koši, který její manžel Karl dostal darem v Badenu v červnu roku 1916. Ve stejné době dostala starohraběnka další zelený porcelánový servis od tety Thérèse Györy. Zelený porcelán různých souprav zůstal dodnes mezi sbírkovými předměty svozu Budkov a je z části spolu se souborem

■ Poznámky

30 SEDLÁŘOVÁ, Jitka. *Romantismus 19. století v evropském umění. Průvodce pro milovníka umění a historie*. Brno : Národní památkový ústav, 2007. ISBN 80-86752-49-6. S. 106.

31 Inv. č. JR03749 a, b.

32 Moravský zemský archiv (MZA), fond G343, kart. 6, inv. č. 263, kart. 5, inv. č. 227, 229.

33 Tamtéž, inv. č. 227, 229, 224.

34 Inv. č. JR08109.

35 Č. j. 5633/87 práv. C1, hodiny, zlacená bronz, hranolové se zvonkem, polovina 19. stol., inv. č. JR 8108.

36 Inv. č. JR11235.

37 Inv. č. JR11233.

38 Inv. č. JR08097, JR08098, JR08106.

6

7

8

Obr. 6. Franz von Lenbach, portrét Elisabeth Salm, roz. Liechtenstein, olej na plátně, 60,5 × 37 cm. Státní zámek Rájec nad Svitavou, inv. č. JR07402. (Foto: Lucie Bláhová, 2015)

Obr. 7. Ludwig Michalek, interiér zámku Blansko, 1888, akvarel, 43 × 55 cm. Státní zámek Rájec nad Svitavou, inv. č. JR07410. (Foto: Lucie Bláhová, 2015)

Obr. 8. Ludwig Michalek, interiér zámku Blansko, 1888, akvarel, 28 × 41 cm. Státní zámek Rájec nad Svitavou, inv. č. JR07411. (Foto: Lucie Bláhová, 2015)

fajánse a majoliky³⁹ instalován na prohlídkové trase „A“ zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou, z části je zapůjčen v interiérové instalaci Státního hradu Pernštejn.⁴⁰ Ze sbírky miniatur se v Jaroměřicích dochovaly dvě. Jedna zobrazuje knížete Starhemberga a druhá hraběnku Marii Györy.⁴¹ Sběrka starožitností Elisabeth Salmové byla opravdu různorodá. Vedle ucelených skupin to byly nejrozličnější jednotlivé předměty, jako například dělostřelecký kvadrant.⁴² Sběratelské činnosti starohraběnky se týká značná část korespondence, kterou vedla s řadou uměleckých obchodů. Ve Vídni si například dopisovala v letech 1914–1918 s uměleckým obchodem a antikvariátem Artaria a spol.,⁴³ s aukčním domem pro starožitnosti Grückse-

ling a spol.,⁴⁴ v letech 1925–1938 s obchodem se starožitnostmi Wilhelm Hernfeld⁴⁵ nebo v roce 1910 s uměleckým fotografickým salómem Max Jaffé.⁴⁶ Dále si dopisovala s uměleckými obchody z Innsbrucku, Drážďan, Mnichova, Berlína, Norimberku či Frankfurtu nad Mohanem.⁴⁷ Korespondenci vedla také s osobami a obchodníky ze svého okolí, jednalo se převážně o nabídky nejrozličnějších uměleckých a uměleckořemeslných předmětů. Rozsáhlá byla i její korespondence s klenotníky. V letech 1909–1925 byla v kontaktu s vídeňskou firmou Schwarz & Steiner, v roce 1899 si psala s klenotníkem Franzem Syré z Karlových Varů,⁴⁸ v roce 1916 s obchodem s klenoty J. Herzl⁴⁹ a podobně i s dalšími klenotníky a zlatníky. Velkou zálibou starohraběnky Elisabeth bylo kreslení a malování. V depozitáři jaroměřického zámku jsou její výtvary zastoupeny četnými skicami s kresbami a akvarely.⁵⁰

Sběrka fotografií

Mezi sedmdesáti sedmi alby na fotografie a pohlednice náležejícími do sozu Budkov se zachovalo dvacet alb s amatérskými fotografiemi patřícími Elisabeth Salm-Reifferscheidt.⁵¹ Snímky v některých albech byly evidentně po-

■ Poznámky

39 Inv. č. JR06658, JR06660, JR06659, JR06655, JR06656, JR06657, JR06724, JR06722, JR06723.

40 Inv. č. JR08080 a, b, JR080870, JR08069 a, b, JR08068 a, b, JR08067 a, b, JR08065 a, b, JR08071 a, b, JR08054, JR08056, JR08033 a, b, JR08076, JR08081, JR08055, JR05851, JR05852, JR05853, JR05855 a, b, JR05856 a, b.

41 Inv. č. JR01191 a, b, JR01190 a, b.

42 Inv. č. JR08110.

43 MZA, fond G 343, kart. 25, inv. č. 1183.

44 Tamtéž, inv. č. 1195.

45 Tamtéž, inv. č. 1205.

46 Tamtéž, inv. č. 1207.

47 Tamtéž, inv. č. 1183–1238.

48 Tamtéž, inv. č. 1247.

49 Tamtéž, inv. č. 1246, 1240, 1242.

50 Inv. č. JR11214, JR11215, JR11216, JR11217, JR11218, JR15905 až JR15927.

51 Inv. č. JR15845, JR15848, JR15854, JR15855, JR15857, JR15861, JR15863, JR15867, JR15870, JR15875, JR15882, JR15884, JR15887, JR15890, JR15893, JR15894, JR15896, JR15901, JR15934, JR15935.

9

10

11

Obr. 9. Elisabeth Salm-Reifferscheidt s excisář Vilém II. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15896_024.

Obr. 10. Elisabeth Salm-Reifferscheidt s dcerou Marilies na střeše skleníku. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15848_268.

Obr. 11. Elisabeth Salm-Reifferscheidt, Doorn, v pozadí uprostřed excisář Vilém II. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15896_034.

řizeny majitelkou. Jsou u nich její rukou připsány poznámky o clonách a časech, při jakých byly exponovány.⁵² Jednotlivá alba jsou seřazena podle let vzniku. Jedná se o poměrně souvislou řadu dokumentující významné zážitky starohraběnky v rozmezí let 1903–1938, tedy v podstatě po celou dobu, kdy byla budkovskou paní. Zdejší zámecké nádvoří, park a zejména zahrada s mnoha záhony trvalek jsou v nich mnohokrát zachyceny.⁵³ Starohraběnka byla opravdu velkou milovnicí květin a ze snímků je už jen podle pracovního oděvu zřejmé, že se zahradnických prací účastnila ráda a velmi aktivně.⁵⁴ I poměrně časté snímky

zaměstnanců zajímavě dokládají dění všedního dne na velkostatku – klučení pařezů, výlovy rybníka, žně a dožínky, sběr brambor, jarní orbu, výrobu cihel či práci v kravíně.⁵⁵

Je zajímavé, že snad nejčastěji zachycovanou další osobou je německý císař Vilém II.⁵⁶ Elisabeth se s ním seznámila ještě za svobodna. Její nevlastní bratr Maximilián Egon II. z Fürstenbergu, člen Panské sněmovny, byl císařovým přítelem. V patnácti albech ze zmiňovaných dvaceti jsou doložena opakuji se setkání s císařem. Od roku 1911 se Vilémovy fotografie objevují ve všech albech. Po 1. světové válce, po abdikaci, se Vilém uchýlil do azylu v nizozemském Doornu. Tam ho Elisabeth každoročně, někdy i vícekrát do roka navštěvovala. S postupem let je z fotografií zřejmé, že na zámku v Doornu byla vnímána nejen jako oficiální host. Snímky dokládají její blízkost excisářů ve chvílích odpočinku, na setkání s přáteli, ale i při práci během všedního dne, např. u štípání dříví.⁵⁷

Zálubu v cestování po Evropě a pobytech v přímořských lázních je možné vysledovat nejen z mnoha dopisů, ale jsou dokumentovány

i v četných fotografických albech. Opakovaně se objevují např. snímky z chorvatských ostrovů⁵⁸ Korčula, Brač a Hvar nebo německých sídel Fürstenbergů nebo Reifferscheidtů.

Osudy starohraběnčiných sbírek

Z manželství se narodily dvě děti, syn Christian⁵⁹ a dcera Maria Elisabeth, zvaná Marilies.⁶⁰ Zájem syna Christiana o výtvarné umění,

■ Poznámky

52 Např. inv. č. JR15848.

53 Např. inv. č. JR15854, JR15857, JR15863, JR15867, JR15870, JR15875, JR15890.

54 JR15845, JR15854, JR15857, JR15863, JR15867, JR15870, JR15875, JR15890.

55 Inv. č. JR15848, JR15887, JR15875.

56 Vilém II. Pruský (27. 1. 1859 Berlín – 4. 6. 1941 Doorn), poslední německý císař a pruský král.

57 Např. JR15855_026-038, JR15863_025-027, JR15896_022-039.

58 Např. inv. č. JR15857, JR15863, JR15896.

59 Christian Emil Karl zu Salm-Reifferscheidt (2. 4. 1906 Vídeň – 24. 4. 1973 Dyck).

12

Obr. 12. Elisabeth Salm-Reifferscheidt na zahradě. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15857_016.

Obr. 13. Elisabeth Salm-Reifferscheidt. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15887_089.

13

který ho nakonec přivedl na dráhu profesionálního historika umění, pravděpodobně vycházel z mecenášských a sběratelských rodových tradic obou rodičů. K dějinám umění a sběratelství ho přivedla nejspíš jeho matka, jejíž záliba v umění ho obklopovala od malička. Na rozdíl od ní se starohrabě víc zajímal o volné umění, malířství a sochařství. Od roku 1938 byl veden jako konzervátor pro památky historické pro politický okres Dačice, v této funkci působil až do roku 1943.

Zájem starohraběnky Elisabeth o synovy sběratelské aktivity dokládá např. korespondence z 30. března roku 1926⁶¹ s emeritním prvním restaurátorem Uměleko-historického muzea ve Vídni Hermannem Ritschlem nebo fotografické snímky z jejich alb.⁶²

Oba potomci starohrabat Salm-Reifferscheidt Elisabeth a Karla zemřeli bezdětní a budkovská větev rodu se jimi uzavírá.

V roce 1945 byl movitý i nemovitý majetek zámku v Budkově poslednímu majiteli starohraběti Christiánovi Salm-Reifferscheidt, který se přihlásil k německé národnosti, vyvlastněn. V říjnu roku 1948 byl veškerý movitý majetek vytržěn Národní kulturní komisí podle zákona 137/46 Sb. Část mobiliáře přešla do správy památkové péče a byla odvezena do sběrného zámku v nedalekých Jaroměřicích nad Rokytnou,

kde je dodnes spravována Národním památkovým ústavem jako tzv. svoz Budkov. Další mobiliář byl přidělen Náprstkovu muzeu v Praze, Státnímu zemědělskému muzeu Praha, Vojenskému historickému muzeu Praha, zámku v Jemništi pro tehdy zamýšlené muzeum, Státnímu hippologickému muzeu Slatiňany, Zemské galerii Brno, Městskému muzeu v Moravských Budějovicích a archivu ministerstva vnitra Praha. Hudební nástroje byly rozděleny mezi hudební oddělení brněnské univerzity a Moravské muzeum a konečně dekretem č. 5425/50 byly předměty ze zámku Budkov vyňaty z aukce firmy K. Dittrich v Brně a svěřeny Státnímu uměleko-průmyslovému muzeu Brno.⁶³ Nejvíce předmětů získalo Městské muzeum v Moravských Budějovicích. Do zámku v Jemništi odešla řada hraček pro děvčátka, panenky, šatečky, porcelánové dětské nádobí, nábytek pro panenky, vanička a přebalovací stůl pro panenky, společenské hry a dětské jezdecké sedlo, což byly zřejmě hračky, které starohraběnka Elisabeth pořizovala pro svoje děti. Pro Jemniště byly vyčleněny také lokajské uniformy rodiny Fürstenbergů. Galerie a muzeum v Brně získaly předměty uměleko-historického charakteru. Do ostatních institucí byly převedeny předměty odpovídající svému odbornému zaměření.⁶⁴

Závěr

Cílem článku bylo přiblížit a připomenout osobnost starohraběnky Elisabeth Salm-Reifferscheidt, její společenskou angažovanost, životní osudy a především její zálibu ve sběratelství uměleckých předmětů, kterou lze vysle-

dovat i ve složení sbírek, které nám zůstaly zachovány až do dnešní doby. Alespoň částečná rekonstrukce původu a osudů jednotlivých sbírkových předmětů ze zámku Budkov pomáhá lépe začlenit tento mobiliář do instalovaných prohlídkových tras. Významná část budkovského svozu dlouhodobě doplňuje salmovskou expozici státního zámku Rájec nad Svitavou, menší pak zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou a hradu Pernštejn.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury dlouhodobého koncepčního rozvoje (DKRVO) výzkumné organizace NPÚ.

■ Poznámky

⁶⁰ Maria Elisabeth zu Salm-Reifferscheidt (1. 3. 1908 Donaueschingen – 10. 4. 1984 Gmunden), provdaná za Ernsta Rüdiger Camilla von Starhemberg 4. srpna roku 1928.

⁶¹ Moravský zemský archiv, fond G 343, kart. 25, inv. č. 1170.

⁶² Inv. č. JR15861_035-037.

⁶³ Národní archiv Praha, SPS-dodatky, fond 1290/02, inv. č. 201, kart. 132.

⁶⁴ Národní archiv Praha, SPS-dodatky, fond 1290/02, inv. č. 201, kart. 132.